

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักประชาธิปไตย

จัดทำโดย นายวิชัย ทิตตภักดี
รหัส ๕๘๐๓๒๙

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๓
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตย

นายวิชัย ทิตตภักดี*

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

หลักประชาธิปไตยถูกคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณเมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า ประชาชนทุกคนในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการบริหารปกครองบ้านเมือง ผู้ปกครองต้องได้รับการเลือกเข้ามาโดยตรงจากประชาชนในสังคม แต่เมื่อรัฐต่างๆ มีจำนวนประชากรในสังคมเพิ่มขึ้นจึงต้องมีการปรับการใช้หลักประชาธิปไตยให้เหมาะสมตามสภาพของสังคมไปด้วย จึงเกิดรูปแบบการปกครองระบบต่างๆ ขึ้นมาอย่างมากมาย แต่ไม่ว่าจะเป็นการปกครองรูปแบบใด ผู้นำผู้บริหารล้วนแล้วแต่ต้องมาจากการเลือกของประชาชนในสังคม ทั้งนี้ หลักประชาธิปไตยมักถูกกล่าวถึงบ่อยครั้งในบริบทของการเมืองการปกครอง แต่แท้จริงแล้วหลักประชาธิปไตยมิใช่เรื่องทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว แต่หลักประชาธิปไตยเป็นหลักทั่วไปที่สามารถนำไปปรับใช้ในบริบทอื่นๆ อาทิเช่น ทางสังคม ทางวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ หลักประชาธิปไตยมิใช่เรื่องของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเท่านั้น หลักดังกล่าวยังนำไปใช้ในหน่วยของสังคมที่เล็กลงไปอย่างเช่น สถาบันครอบครัวได้เช่นเดียวกัน แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำหลักประชาธิปไตยไปปรับใช้ในบริบทต่างๆ ผู้นำไปใช้ต้องเข้าใจในเนื้อหา และวัตถุประสงค์ของหลักดังกล่าวเสียก่อน

คำสำคัญ หลักประชาธิปไตย

* กรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ

บทนำ

หลักประชาธิปไตยเป็นคำที่ทุกคนน่าจะคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เนื่องจากประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน แต่น้อยคนนักที่จะทราบถึงแก่นแท้ของหลักประชาธิปไตยว่า แท้จริงแล้วหลักประชาธิปไตยมีที่มาจากอะไร หัวใจสำคัญของหลักประชาธิปไตยมีอะไรบ้าง วัตถุประสงค์หลักของหลักดังกล่าวเป็นเช่นไร รวมทั้งหากจะนำหลักดังกล่าวมาปรับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุดควรดำเนินการเช่นไร ประเทศไทยแม้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยมานานหลายสิบปี แต่ดูเหมือนว่าสถานการณ์การปกครองบ้านเมืองตั้งแต่เริ่มใช้ระบอบดังกล่าวจนถึงปัจจุบันยังไม่มั่นคง ด้วยมีสาเหตุมาจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังไม่เข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักประชาธิปไตย แต่กลับไปยึดติดที่ตัวบุคคลทั้งที่บุคคลดังกล่าวเป็นเพียงแค่ผู้นำหลักประชาธิปไตยมาปรับใช้เท่านั้น รวมทั้งผู้นำผู้ปกครองประเทศต่างกล่าวอ้างหลักดังกล่าวโดยที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักดังกล่าวอย่างแท้จริง ปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ได้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศด้วยหลักประชาธิปไตย เป็นผลให้การบริหารปกครองบ้านเมืองเป็นไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรเรื่อยมา ก่อให้เกิดปัญหาวุ่นวายบานปลายจนถึงปัจจุบัน บทความนี้จัดทำขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า หลักประชาธิปไตยมีที่มาจากไหน มีเนื้อหาสำคัญไปในแนวทางเช่นไร รวมทั้งการนำหลักดังกล่าวมาปรับใช้กับสถานการณ์ต่างๆ อย่างถูกต้อง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ปวงชนชาวไทยซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง รวมทั้งป้องกันปัญหาทางการบริหารบ้านเมืองที่มีความเรื้อรังมาตั้งแต่อดีตไม่ให้เกิดลุกลามบานปลาย และเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาที่มีอยู่ให้บรรเทาเบาบางลงไป

ความเป็นมาของหลักประชาธิปไตย

หลักประชาธิปไตยถือกำเนิดที่นครรัฐเอเธนส์ (Athens) ตั้งแต่ช่วงประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล โดยผู้คิดค้นหลักการนี้ขึ้น คือ ไคลส์เธนีส (Cleisthenes) เมื่อเขาและประชาชนของกรีกรวมกันโค่นล้มทรราชย์ที่นิยมการปกครองโดยอภิสิทธิ์ชนหรือขุนนาง (Aristocracy) ลงได้ จึงเกิดแนวความคิดที่จะนำประชาชนมามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง^๒ ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกผู้แทนเข้ามาใช้อำนาจปกครองโดยตรง ทั้งนี้ ประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมประชุมในสภาประชาชนได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ได้รับเลือกให้เข้ามาเป็นผู้แทนในการใช้อำนาจปกครองแต่อย่างใด อันเป็นการลดทอนอำนาจของชนชั้นปกครองลง รวมทั้งมีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจทาง

^๒ ยอดพล เทพสิทธิ์ธา, ประชาธิปไตย (แบบตัวแทน) ที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย? (<http://www.prachatai.com>)

การเมืองการปกครองจากภาคประชาชนเพิ่มขึ้น^๓ ต่อมาประมาณ ๔๐๐ ปีก่อนหน้านี้นี้ในยุคกลาง ประเทศอังกฤษนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ในการปกครองประเทศแบบระบอบฟิวดัล (Feudalism) โดยมีหลักสำคัญ คือ ประชาชนมีเสรีภาพตามกฎหมายภายใต้การบริหารปกครองประเทศโดยรัฐสภา ที่คัดเลือกมาจากประชาชนและมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ หลักการปกครองดังกล่าวสืบเนื่องมาจากกฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) ที่มีบทบัญญัติจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และมีบทบังคับให้พระมหากษัตริย์เคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทำให้อังกฤษเป็นต้นแบบของการบริหารปกครองประเทศด้วยระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐสภาที่แพร่หลายในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทยในปัจจุบัน^๔

สำหรับประเทศไทยนั้น ระบอบประชาธิปไตยเริ่มมีการปูพื้นฐานไว้ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี โดยให้อำนาจแก่ข้าราชการที่มีอำนาจหน้าที่บริหารส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น รวมทั้งให้การศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่เป็นสากลแก่ประชาชนทั่วไป แม้ยังคงอำนาจการปกครองไว้กับพระองค์และพระบรมวงศานุวงศ์อยู่ตามเดิมก็ตาม^๕ หลังจากนั้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงมีพระบรมราชาธิบายในจดหมายเหตुरายวันส่วนพระองค์ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงให้ความเห็นส่วนพระองค์เกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยว่า หากประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจหลักประชาธิปไตยดีแล้ว ก็อาจก่อให้เกิดมติมหาชนที่ส่งผลเสียหายต่อส่วนรวม รวมทั้งหากประชาชนไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเลือกตั้งก็อาจส่งผลให้ประชาชนเลือกคนไม่ดีเข้าสภาเพราะการชักจูงหรือติดสินบน ทำให้ประชาธิปไตยกลายเป็นคณาธิปไตย นอกจากนี้ หากพรรคการเมืองมีเงินและอำนาจมากเกินไปแล้ว การบริหารบ้านเมืองก็จะไม่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนรวมแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของนักการเมืองแทน^๖ ทั้งนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ พระองค์ทรงจัดตั้งดุสิตธานีซึ่งเป็นเมืองสมมติเพื่อทดลองใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้น^๗ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของไทยจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกใน

^๓ Kurt A. Raaflaub, Josiah Ober, Robert Wallace : Origins of Democracy in Ancient Greek, University of California Press 2007 หน้า ๑-๒

^๔ อรรถนิช รุ่งธิปานนท์, รัฐสภาสหราชอาณาจักร : สภาสามัญ สภาขุนนาง หน่วยงานสนับสนุน สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๓ หน้า ๖

^๕ รัตติกา ปลอดแก่นทอง, การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ (<http://rattika402.blogspot.com/p/5.html>)

^๖ ศ. ศรีราชา เจริญพานิช, พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบไทยๆ หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๒ หน้า ๒-๓ และวิวัฒน์ เอี่ยมไพรวรรณ, ๗๒ ปี แห่งพัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย : สภาวะความล้มเหลวในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย, วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๗) หน้า ๗๗

^๗ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ดุสิตธานีศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตยแห่งแรกของไทย กรุงเทพมหานคร กันยายน ๒๕๕๔

ประวัติศาสตร์ชาติไทย อย่างไรก็ตาม ผลของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมิได้เป็นไปตามคำพูดอันสวยหรูของคณะผู้ก่อการแต่อย่างใด ประชาชนยังคงถูกปิดกั้นโอกาสในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง ผู้นำประเทศในช่วงนั้นยังคงมีแต่ทหารที่มีอำนาจล้นเหลือปราศจากการตรวจสอบจากประชาชน ผู้นำประเทศบริหารประเทศโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนและพวกพ้องเป็นสำคัญ จนประชาชนเรียกขานกันอย่างแพร่หลายว่า ระบอบมาตยาธิปไตย จนกระทั่งในที่สุดก็เกิดการขัดแย้งกันเองของเหล่าผู้นำประเทศที่ต่างมีความต้องการจะกุมอำนาจไว้แต่เพียงผู้เดียวจนเกิดการปฏิวัติหรือรัฐประหารเรื่อยมาไม่เว้นแม้แต่ในปัจจุบัน^๘ แม้ปัจจุบันอำนาจในการบริหารปกครองประเทศมักตกอยู่กับนักการเมืองและนักธุรกิจที่มีฐานะร่ำรวยมหาศาล จนมีการกล่าวขานกันว่าเป็นการปกครองในระบอบธนาธิปไตย^๙ แต่ปัญหาที่สะสมมาในครั้งอดีตก็ยังคงอยู่ไม่จางหายไปไหน ประชาชนยังคงได้รับความเดือดร้อนจากการอยู่ในฐานะผู้ใต้ปกครองที่ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง ดังนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ใช้บังคับมาแล้วหลายฉบับ จึงพยายามจะบัญญัติกติกาในการบริหารปกครองประเทศให้มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเพิ่มขึ้นเสมอมา โดยการเพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เพิ่มความเข้มข้นของการตรวจสอบการบริหารประเทศของรัฐบาล รวมทั้งลดขั้นตอนและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องลง นอกจากนี้ ยังนำหลักเกณฑ์ต่างๆ อาทิเช่น หลักธรรมาภิบาล หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เป็นต้น มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ^{๑๐} อย่างไรก็ตาม การปรับใช้หลักประชาธิปไตยสำหรับการบริหารปกครองในประเทศไทยยังคงมีปัญหาเรื้อรังต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

ความหมายและรูปแบบต่างๆ ของหลักประชาธิปไตย

คำว่า “ประชาธิปไตย” หรือ Democracy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกคำว่า Demos ซึ่งมีความหมายว่า ประชาชน กับคำว่า Kratos หรือ Kratein หรือ Kratia ซึ่งมีความหมายว่า ปกครอง^{๑๑} เมื่อนำมาควรวรรณกันจึงมีความหมายว่า การปกครองโดยประชาชน เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย คำว่า “ประชาธิปไตย” มาจากคำว่า “ประชา” และ “อธิปไตย” โดยมีความหมายว่า ประชาชนเป็นเจ้าของ

^๘ อ้างแล้วใน ๖ หน้า ๔

^๙ การเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (<http://elearning2.utcc.ac.th>)

^{๑๐} ปารีชาติ เทพอารักษ์, สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล รากฐานสังคมอยู่เย็นเป็นสุข, วารสารเศรษฐกิจและสังคม มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๐ หน้า ๕๐

^{๑๑} ดร. เสนีย์ คำสุข, ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ศึกษาจากกรณีการเลือกตั้งซ่อม ๕ เขตเลือกตั้ง วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๓ หน้า ๑๑

อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ หรือทำให้เข้าใจโดยง่าย คือ การปกครองโดยชนหมู่มาก^{๑๒} หรือ อาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตย คือ ประชาชนเป็นใหญ่^{๑๓} อย่างไรก็ตาม หลักประชาธิปไตยไม่ควรมีความหมายเพียงแค่นั้น เนื่องจากหากยึดถือแต่เพียงว่าประชาชนเป็นใหญ่ที่สุดในการปกครองประเทศ แต่ไม่มีวิธีการหรือขั้นตอนในการทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงอำนาจอธิปไตยได้อย่างแท้จริงแล้ว ประเทศนั้นๆ ย่อมมิใช่ประเทศภายใต้หลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่เป็นเพียงการปกครองโดยใช้กฎหมาย หรือเสียงมากลากไปเท่านั้น หลักประชาธิปไตยที่แท้จริงน่าจะต้องเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ดังที่อดีตนายกรัฐมนตรีอับราฮัม ลินคอล์นกล่าวไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๖๓^{๑๔} โดยประชาชนแต่ละคนมีสิทธิและความรับผิดชอบทางการปกครองอย่างเสมอภาคกัน^{๑๕} ที่ว่าการปกครองของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนเป็นเจ้าของรัฐบาลหรือผู้แทนที่ทำการบริหารปกครองประเทศ โดยประชาชนมีสิทธิในการควบคุมและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้ตามวิธีการและเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ส่วนที่ว่าโดยประชาชนนั้น กล่าวคือ รัฐบาลหรือผู้นำประเทศต้องมาจากการเลือกของประชาชนไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม สำหรับที่ว่าการปกครองเพื่อประชาชนนั้น กล่าวคือ รัฐบาลหรือผู้แทนของประชาชนต้องปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารปกครองประเทศโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ตอบสนองความต้องการของประชาชนที่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งนี้ เป็นการบริหารประเทศโดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายหรือผลลัพธ์ยิ่งไปกว่าวิธีการหรือขั้นตอน^{๑๖}

หลักประชาธิปไตยสามารถแบ่งออกตามลักษณะการปรับใช้ในทางปกครองใน ๓ รูปแบบ กล่าวคือ หลักประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) หลักประชาธิปไตยทางผู้แทน (Representative Democracy) และหลักประชาธิปไตยแบบกึ่งทางตรง (Semi-Direct Democracy) เริ่มต้นที่หลักประชาธิปไตยทางตรงนั้นเป็นรูปแบบการปกครองโดยใช้หลักประชาธิปไตยแบบดั้งเดิม ตั้งแต่ยุคกรีกโบราณที่ปกครองในรูปแบบนครรัฐ โดยถือกันว่าเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบที่สุด^{๑๗} ประชาชนที่ประสงค์จะเป็นกลุ่มผู้ปกครองจะได้รับการเลือกตั้งขึ้นมาจากประชาชนทั้งหมดในสังคมนั้นๆ โดยตรงหรือที่เรียกว่าการเลือกตั้งผ่านสภาประชาชน อย่างไรก็ตาม การปกครองในระบอบประชาธิปไตยทางตรงนั้นเหมาะสมกับเฉพาะสังคมที่มีประชากรจำนวนไม่มากนัก และในปัจจุบัน

^{๑๒} กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัย, การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยประชาชน วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๒ หน้า ๗

^{๑๓} วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ ๒๕๓๐ หน้า ๒๔๖

^{๑๔} รศ. ดร. นิยม รัฐอมฤต, ระบอบประชาธิปไตยเปรียบเทียบ บทความจากสถาบันพระปกเกล้า (<http://www.kpi.ac.th>) หน้า ๒

^{๑๕} ธานินทร์ ภัยวิเชียร, ระบอบประชาธิปไตย กรุงเทพมหานคร กรมวิชาการ ๒๕๒๐ หน้า ๑

^{๑๖} สื่อการศึกษาออนไลน์ วิชารัฐศาสตร์ทั่วไป มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า ๒๘๐-๒๘๑ (<http://e-book.ram.edu/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=PS103>)

^{๑๗} โกลินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย วิทยานิพนธ์สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง ๒๕๒๙ หน้า ๑๒

ยังคงมีสังคมที่ปกครองด้วยระบอบดังกล่าวอยู่ เช่น มลรัฐกังตง (Canton) ในประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น^{๑๘} องค์ประกอบสำคัญของหลักประชาธิปไตยทางตรง คือ ต้องมีการริเริ่มโดย ประชาชนในสังคม และมีการตัดสินใจหรือลงมติขั้นสุดท้ายโดยประชาชนในสังคมโดยตรง โดยสรุป แล้วประชาธิปไตยทางตรงนั้นขึ้นต่อนกระบวนการต่างๆ ในการบริหารปกครองสังคมจะต้องผ่านการ ตัดสินใจของประชาชนในสังคมโดยตรง หากขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งมีผู้แทนหรือกลุ่มบุคคลใดมา กระทำการแทนแล้วย่อมไม่อาจถือว่าเป็นการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยทางตรงได้^{๑๙} สำหรับ กลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตยทางตรงนั้น จะต้องมีการลงประชามติ (Referendum) กล่าวคือ สังคมนั้นๆ ต้องจัดให้มีวิธีการในการลงมติหรือลงคะแนนของประชาชนในสังคมในการ ตัดสินใจเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับประเด็นหรือปัญหาสำคัญของสังคม เนื่องจากการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยทางตรงเกรงว่า หากปล่อยให้ผู้แทนหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำการแทนประชาชนในสังคม มีอำนาจลงมติหรือลงคะแนนในเรื่องสำคัญของสังคมแล้วอาจมีการบิดเบือนเจตนารมณ์ที่แท้จริงของ ประชาชนในสังคมได้^{๒๐} กลไกสำคัญประการต่อมา คือ การให้อำนาจหรือสิทธิแก่ประชาชนในการ เสนอร่างกฎหมายหรือการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ซึ่งแต่ละประเทศจะกำหนดจำนวนเสียงขั้นต่ำของผู้ เสนอร่างกฎหมายหรือการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายไว้ต่างกันออกไปตามความเหมาะสม^{๒๑} อย่างไรก็ตาม การลงมติหรือลงคะแนนเพื่อเสนอร่างกฎหมายรวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายโดยประชาชน นั้น หากประชาชนในสังคมขาดความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายและการเมืองการปกครอง รวมทั้ง วิธีดำเนินการมีขั้นตอนที่ยุงยากและค่าใช้จ่ายที่สูงเกินสมควรแล้วก็อาจก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ ได้^{๒๒} กลไกสำคัญประการสุดท้ายของระบอบประชาธิปไตยทางตรง คือ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ใช้สิทธิถอดถอนผู้ปกครองได้หากมีการปกครองโดยไม่ชอบธรรมหรือขาดความสามารถในการ ปกครองสังคมขึ้น อันเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในทาง ปฏิบัติ^{๒๓} มิใช่แค่มีชื่อเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยแต่ไม่มีอำนาจในทางปกครองอย่างแท้จริง รูปแบบ การปกครองต่อมา คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยทางผู้แทน มีหลักการสำคัญ คือ ประชาชน ในสังคมจะเลือกผู้แทนซึ่งต้องเป็นประชาชนของสังคมนั้นๆ เป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองการปกครอง กล่าวคือ ผู้แทนเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนแทนในทางปฏิบัติ เนื่องจากสังคมในปัจจุบันมี

^{๑๘} ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับการปกครองของไทย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ๒๕๑๕ หน้า ๓๒๑-๓๒๒

^{๑๙} อ้างแล้วใน ๓ หน้า ๑๑

^{๒๐} อ้างแล้วใน ๓ หน้า ๑๒

^{๒๑} อ้างแล้วใน ๓ หน้า ๑๒

^{๒๒} ปัทมา สุภก่าปัง, การใช้สิทธิเข้าชื่อเสนอกฎหมายของประชาชน : บทเรียนจากอดีต สู่ "สิทธิ" ที่เป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ บทความ สถาบันพระปกเกล้า (<http://www.kpi.ac.th>)

^{๒๓} วิชรา ไชยสาร, พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและพหุการเมือง : การเมืองภาคประชาชน บทความจาก <http://www.parliament.go.th>

ขนาดใหญ่ขึ้น หากใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยทางตรงแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้ ดังนั้น การบริหารประเทศผ่านทางผู้แทนจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกว่า^{๒๔} ซึ่งวิธีการคัดเลือกผู้แทนมักจะใช้วิธีการลงคะแนนเสียงหรือการเลือกตั้งโดยประชาชน รูปแบบการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยรูปแบบสุดท้าย คือ การปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยแบบกึ่งทางตรง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างระบอบประชาธิปไตยทางตรงกับระบอบประชาธิปไตยทางผู้แทน^{๒๕} โดยการปกครองรูปแบบนี้จะให้อำนาจและสิทธิในการบริหารปกครองประเทศแก่ประชาชนมากขึ้น ไม่ใช่ถือเพียงว่าประชาชนเป็นที่มาของอำนาจในการบริหารปกครองประเทศเท่านั้น อาทิเช่น การให้อำนาจในการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย การเข้าชื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าวไม่จำเป็นต้องกระทำผ่านผู้แทนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง^{๒๖} ดังนั้นวิธีการและผลลัพธ์ที่ได้มาจึงถือว่าเป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงของผู้มีอำนาจบริการปกครองประชาชนจะได้รับความชอบธรรมและประโยชน์มากขึ้น ประชาธิปไตยในรูปแบบสุดท้ายนี้นักวิชาการบางท่านเรียกว่า ประชาธิปไตยแบบตรวจสอบ (Monitory Democracy) ซึ่งมีองค์กรอิสระต่างๆ มีอำนาจตรวจสอบผู้ใช้อำนาจการบริหารปกครองแทนประชาชน^{๒๗}

หลักประชาธิปไตยกับการปรับใช้ในทางการเมืองการปกครอง

ประเทศต่างๆ ที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยนั้น โดยหลักแล้วจะมีรูปแบบการบริหารประเทศ ๓ รูปแบบ คือ ระบบรัฐสภา ระบบประธานาธิบดี และระบบผสม อย่างไรก็ตามถึงไว้ข้างต้น ระบบรัฐสภานั้นมีต้นแบบจากประเทศอังกฤษโดยมีลักษณะสำคัญเฉพาะตัว คือ รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารมาจากการแต่งตั้งหรือการเลือกของฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภา และรัฐบาลมีความรับผิดชอบโดยตรงต่อรัฐสภา กล่าวคือ หากรัฐสภาไม่ไว้วางใจในการบริหารปกครองประเทศของรัฐบาลแล้ว จะมีวิธีการในการกำจัดรัฐบาลออกไปจากอำนาจ^{๒๘} ทั้งนี้ แม้อำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติจะไม่แยกออกจากกันโดยเด็ดขาดตามที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่อำนาจตุลาการจะแยกออกจากอำนาจอื่นอย่างเด็ดขาดและชัดเจน ตุลาการจะมีอิสระอย่างเต็มที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีโดยปราศจากอำนาจครอบงำจากฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ นอกจากนี้ ประมุขของประเทศจะถูก

^{๒๔} อ้างแล้วใน ๓ หน้า ๑๓

^{๒๕} อ้างแล้วใน ๖ หน้า ๓๓

^{๒๖} อ้างแล้วใน ๓ หน้า ๑๔

^{๒๗} John Keane : Monitory Democracy, Paper prepared for the ESRC Seminar Series, The Open University, Milton Keynes, March 2008 และ ประจักษ์ ก้องกีรติ, ประชาธิปไตยของฉันทน์ ของท่าน และของเธอ ๒๕๕๖ (<http://v-reform.org/meaning-of-democracy>) หน้า ๒๖

^{๒๘} อ้างแล้วใน ๑๒ หน้า ๕

แยกออกมาจากอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการอย่างเด็ดขาด ประมุขจะอยู่ที่จุดสูงสุดที่สุดของประเทศแต่ไม่มีอำนาจบริหารปกครองประเทศโดยตรง ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับนักการทูตของประเทศอื่น รวมทั้งลงนามในกฎหมายต่างๆ เพื่อให้มีผลบังคับใช้เท่านั้น^{๒๙} ระบบการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตยต่อมา คือ ระบบประธานาธิบดีซึ่งถือกำเนิดมาจากประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแห่งแรก ระบบนี้ประธานาธิบดีจะเป็นทั้งประมุขของประเทศ และเป็นผู้นำของฝ่ายบริหาร โดยประธานาธิบดีจะได้รับการเลือกเข้ามาจากการลงคะแนนเสียงของประชาชนในประเทศ แล้วประธานาธิบดีจะเป็นผู้เลือกคณะรัฐมนตรีเพื่อมาทำหน้าที่บริหารประเทศ โดยความเห็นชอบของรัฐสภาอีกชั้นหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ระบบนี้จะห้ามมิให้คณะรัฐมนตรีไปดำรงตำแหน่งใดๆ ในรัฐสภาอันเป็นการแบ่งแยกอำนาจบริหารและนิติบัญญัติออกจากกันอย่างเด็ดขาดต่างไปจากระบบรัฐสภาที่กล่าวไว้ข้างต้น ดังนั้น รัฐสภาไม่มีอำนาจตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหาร ประธานาธิบดีและคณะรัฐมนตรีมีอำนาจในการบริหารประเทศอย่างเป็นอิสระ โดยประธานาธิบดียังคงมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนรัฐมนตรีได้ อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการจะมีอำนาจเป็นอิสระปราศจากการตรวจสอบ เนื่องจากระบบประธานาธิบดีจะมีการตุลาการอำนาจกัน อาทิเช่น ประธานาธิบดีมีอำนาจใช้สิทธิยับยั้ง (Veto) ที่จะไม่ลงนามในร่างกฎหมายที่เสนอโดยฝ่ายนิติบัญญัติ แต่หากรัฐสภาไม่เห็นชอบกับการใช้สิทธิดังกล่าวของประธานาธิบดีก็มีสิทธิตามกฎหมายที่จะยับยั้งการใช้สิทธิดังกล่าวได้อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ รัฐสภามีอำนาจกล่าวโทษประธานาธิบดีได้ (Impeachment) โดยวุฒิสภาผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติสามารถถอดถอนหรือปลดประธานาธิบดีออกจากตำแหน่งได้ ทั้งนี้ ฝ่ายตุลาการจะได้รับแต่งตั้งหรือคัดเลือกโดยประธานาธิบดี โดยตุลาการมีอำนาจในการพิจารณากฎหมายต่างๆ ของฝ่ายนิติบัญญัติว่าชอบด้วยกฎหมายสูงสุดของประเทศหรือไม่^{๓๐} ระบบสุดท้ายภายใต้หลักประชาธิปไตยที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย คือ ระบบกึ่งรัฐสภาหรือกึ่งประธานาธิบดี ซึ่งเป็นการนำระบบรัฐสภามาปรับปรุงให้มีข้อด้อยน้อยลง^{๓๑} ระบบนี้จะมีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศโดยได้รับการเลือกเข้ามาโดยตรงจากประชาชน และใช้อำนาจบริหารร่วมกับรัฐบาล โดยรัฐสภามีอำนาจตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้เช่นเดียวกับระบบรัฐสภา และประธานาธิบดีมีอำนาจถอดถอนคณะรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรห้ามดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในขณะเดียวกัน^{๓๒} อันเป็นการป้องกันการใช้อำนาจบริหารไปในทางที่ผิดของผู้มีผลประโยชน์ทับซ้อน ประเทศที่ใช้ระบบการบริหารประเทศประเภทนี้ที่รู้จักกันดี คือ ประเทศ

^{๒๙} บทความจาก <http://www2.ect.go.th> บทที่ ๖ รูปแบบการปกครอง หน้า ๘๘

^{๓๐} อ้างแล้วใน ๒๘ หน้า ๑๐๐-๑๐๒

^{๓๑} ชลวิทย์ นิโครธานนท์, ปัญหาทางกฎหมายบางประการของคณะรัฐมนตรีรักษาการ, วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๐ หน้า ๖๓

^{๓๒} อ้างแล้วใน ๓๑

ฝรั่งเศส^{๓๓} เมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่าไม่ว่าจะเป็นระบบใดผู้นำประเทศต่างต้องมาจากการเลือกเข้ามาโดยประชาชนอันเป็นการต่อยอดที่มาจากคำว่าประชาธิปไตยเป็นอย่างดี

หลักประชาธิปไตยกับการปรับใช้ในบริบทอื่นๆ

นอกจากหลักประชาธิปไตยจะใช้ในบริบทของการเมืองการปกครองแล้วยังสามารถนำไปปรับใช้กับบริบทอื่นๆ เช่น ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางวัฒนธรรม เป็นต้น เศรษฐกิจบนหลักประชาธิปไตยนั้น ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการประกอบกิจการหรือธุรกิจ ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ซึ่งกฎหมายที่จำกัดขอบเขตจะต้องไม่ให้อำนาจผูกขาดหรืออำนาจต่อรองที่เหนือกว่าแก่กลุ่มนายทุนหรือนักการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจนอาจทำให้เกิดการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมขึ้น โดยรัฐต้องเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจเพื่อการออม อาทิเช่น สหกรณ์ต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนออมเงินไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น รวมทั้งจัดสวัสดิการแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ^{๓๔} อาทิเช่น การให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำแก่ผู้ต้องการลงทุนในธุรกิจที่จำเป็นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ รวมทั้งการเปิดโอกาสอย่างเป็นทางการแก่ประชาชนทุกคนในการเข้าถึงปัจจัยที่จำเป็นต่อการผลิตไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เงินทุน แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เป็นต้น^{๓๕} โดยสรุปแล้วเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่บนหลักประชาธิปไตยมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมด้วยการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม^{๓๖} รวมทั้งมีระบบจัดเก็บภาษีอากรที่คำนึงถึงสถานะเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ในขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของสังคมขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นจนเกินจำเป็นซึ่งเป็นหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง สำหรับประชาธิปไตยทางสังคมนั้น มีความหมายในทำนองว่า ประชาชนแต่ละคนที่เป็นองค์ประกอบของสังคมต่างปฏิบัติหน้าที่พลเมืองของตนตามจิตสำนึกโดยไม่ยึดติดกับสังคมแบบอุปถัมภ์ ทั้งนี้ สังคมนั้นๆ ต้องปราศจากการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะทั้งตามชาติกำเนิด หรือตามฐานะทางสังคมอื่นๆ^{๓๗} ในส่วนของวัฒนธรรมบนหลักประชาธิปไตยนั้น รัฐต้องส่งเสริมสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

^{๓๓} รศ. รุจิรา เตชางกูร, สื่อการศึกษาวิชาการเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันตก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า ๑๙

^{๓๔} รศ. วิทยากร เชียงกุล, แนวทางสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หน้า ๖ (<http://www.kpi.ac.th>)

^{๓๕} ดร. อนุสรณ์ ธรรมใจ, ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ (<http://www.oknation.net/blog/AnusornTamajaiEconomics>)

^{๓๖} สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย ปาฐกถา ๑๔ ตุลาคม ประจำปี ๒๕๕๓

^{๓๗} นิภาพรณ เจนสันติกุล, โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความเป็นพลเมือง วารสารศิลปศาสตร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖ หน้า ๕๗

ต่างๆ ผ่านทางการใช้สิทธิชุมชนอันเป็นหน่วยพื้นฐานที่สำคัญของสังคม^{๓๘} อันจะเห็นได้จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๖๖ และ ๖๗ บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนไว้ในทำนองว่า แต่ละชุมชนย่อมมีสิทธิในการอนุรักษ์ ส่งเสริม ให้มีการคุ้มครอง บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รวมทั้งมีสิทธิ ดำเนินการฟ้องร้องให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติหน้าที่ภายใต้บทบัญญัติดังกล่าว^{๓๙} อันถือเป็นการนำ หลักประชาธิปไตยทางตรงมาปรับใช้ให้เป็นรูปธรรมในประการหนึ่ง

นอกจากหลักประชาธิปไตยจะใช้ในบริบทต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว หลักประชาธิปไตย ยังสามารถนำมาปรับใช้ในหน่วยของสังคมที่เล็กลงมาได้ด้วย อาทิเช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา เป็นต้น สำหรับสถาบันครอบครัวนั้น เดิมในอดีตผู้นำครอบครัวจะมีอำนาจและ บทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองดูแลครอบครัว แทบจะเรียกได้ว่าเป็นเผด็จการทางครอบครัว แต่ปัจจุบันสถาบันครอบครัวมักจะใช้วิธีการปรึกษาหารือกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวมากกว่าการ ออกคำสั่งโดยผู้นำครอบครัว เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวสมัยใหม่ต่างได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง มากขึ้น ประกอบกับสมาชิกในครอบครัวต่างมีอาชีพหน้าที่การงานของตน ต่างจากในอดีตที่เฉพาะ ผู้นำครอบครัวเป็นผู้ทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ดังนั้น ความคิดความเห็นของสมาชิกในครอบครัวจึงมี บทบาทสำคัญในการตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่อาจส่งผลกระทบต่อครอบครัว^{๔๐} ซึ่ง ส่งผลดีต่อสังคมส่วนรวมไปด้วย ด้วยเหตุที่ว่าครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานที่เล็กที่สุดในสังคม หากทุก ครอบครัวต่างส่งเสริมหลักประชาธิปไตยแก่สมาชิกในครอบครัวแล้ว เมื่อสมาชิกดังกล่าวไปมี

^{๓๘} วิศรุตฯ ทองแถมแก้ว, สิทธิชุมชน : คุณค่าของท้องถิ่นสู่การสร้างคุณภาพสังคม บทความในหนังสือเรื่องคุณภาพสังคมกับคุณภาพ ประชาธิปไตยไทย,การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๑๒ หน้า ๑๗๙

^{๓๙} มาตรา ๖๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและ ต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตาม ความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของ ประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือ ทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติ บุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

^{๔๐} กฤษฎา แก้วเกลี้ยง, ประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน บทความในหนังสือเรื่องคุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตย, การ ประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๑๒ หน้า ๑๓๗-๑๓๘

ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกก็จะถ่ายทอดทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยออกไปอย่างแพร่หลายในสังคม สำหรับระดับสถาบันการศึกษานั้นเป็นหน่วยของสังคมที่สำคัญยิ่งในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยแก่นักเรียนนักศึกษา การศึกษาต้องไม่ยึดติดกับความคิดของผู้สอนแต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนด้วยเสมอ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจหลักประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ อาทิเช่น การศึกษาเป็นรายกลุ่มและให้แต่ละกลุ่มคัดเลือกบุคคลขึ้นมาเป็นผู้นำ โดยผู้นำมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารงานภายในกลุ่มให้เป็นธรรมแก่สมาชิกกลุ่มทุกคนด้วยการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานของกลุ่ม เพื่อให้ได้ผลของงานออกมาเป็นที่พึงพอใจของทุกคนในกลุ่ม รวมทั้งผู้สอนและสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ด้วย^{๔๑}

บทสรุป

หลักประชาธิปไตยเป็นคำที่มีความหมายไม่ยาก แต่การนำมาปรับใช้ให้ได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์นั้นยากยิ่ง หลักประชาธิปไตยมิใช่หลักเดียวกับพวกมากลากไป แต่หลักประชาธิปไตยเป็นหลักที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนแสดงความคิดเห็นได้อย่างเท่าเทียมกัน เปิดโอกาสให้ทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมกับการบริหารปกครองประเทศ ทั้งนี้โดยวิธีการ คือ รัฐต้องคำนึงถึงสิทธิพลเมืองอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนด้วยการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม และจัดสวัสดิการของรัฐให้แก่ผู้ด้อยโอกาส ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในทางปฏิบัติตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมอย่างเช่นสถาบันครอบครัว ให้สิทธิแก่ชุมชนในการมีส่วนร่วมในการบริหารปกครองสังคมระดับท้องถิ่น ป้องกันการผูกขาดการใช้อำนาจโดยผู้นำผู้บริหารด้วยการจัดตั้งองค์กรอิสระที่มีหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจของหน่วยงานของรัฐแทนประชาชน รัฐต้องเคารพในความเป็นปัจเจกชนของประชาชนแต่ละคนด้วยการกำจัดวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดำรงอยู่ด้วยระบบอุปถัมภ์ หากกระทำได้เช่นนี้แล้วหลักประชาธิปไตยจะไม่ใช่ว่าเพียงคำพูดที่สวยงาม แต่จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย และเจริญก้าวหน้าต่อไป

^{๔๑} อ่างแล้วโน ๔๐ หน้า ๑๓๘-๑๓๙

บรรณานุกรม

- ดร. เสนีย์ คำสุข, ปัญหาการพัฒนาาระบบประชาธิปไตยของไทย ศึกษาจากกรณีการเลือกตั้งซ่อม ๕ เขตเลือกตั้ง วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๓
- กิตติพงษ์ เกียรติวัชรชัย, การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยประชาชน วิทยานิพนธ์
หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๒
- วิชญ์ เครื่องงาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ ๒๕๓๐
- โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย วิทยานิพนธ์สถาบันวิชาการ
ทหารบกชั้นสูง ๒๕๒๙
- ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและรัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับการปกครองของไทย
กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๕
- ปัทมา สุบก่าปิง, การใช้สิทธิเข้าชื่อเสนอกฎหมายของประชาชน : บทเรียนจากอดีต สู่ “สิทธิ” ที่เป็น
จริงได้ในทางปฏิบัติ บทความสถาบันพระปกเกล้า (<http://www.kpi.ac.th>)
- วัชรวิชัย ไชยสาร, พัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและพหุ
การเมือง : การเมืองภาคประชาชน บทความจาก <http://www.parliament.go.th>
- รศ. ดร. นิยม รัฐอมฤต, ระบอบประชาธิปไตยเปรียบเทียบกับ บทความจากสถาบันพระปกเกล้า
(<http://www.kpi.ac.th>)
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ระบอบประชาธิปไตย กรุงเทพมหานคร กรมวิชาการ ๒๕๒๐
- ยอดพล เทพสิทธิธา, ประชาธิปไตย (แบบตัวไหน) ที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย? (<http://www.prachatai.com>)
- Kurt A. Rafflaub, Josiah Ober, Robert Wallace : Origins of Democracy in Ancient Greek
University of California Press 2007
- John Keane : Monitory Democracy, Paper prepared for the ESRC Seminar Series, The
Open University, Milton Keynes, March 2008
- ประจักษ์ ก้องกีรติ, ประชาธิปไตยของฉัน ของท่าน และของเธอ ๒๕๕๖ ([http://v-reform.org/
meaning-of-democracy](http://v-reform.org/meaning-of-democracy))
- อรณิชา รุ่งธิพานนท์, รัฐสภาสหราชอาณาจักร : สภาสามัญ สภาขุนนาง หน่วยงานสนับสนุน สำนัก
วิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๓
- รัตติกา ปลอดภัยทอง, การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ (<http://rattika402.blogspot.com>)
- ศ. ศรีราชา เจริญพานิช, พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบไทยๆ หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย
รุ่นที่ ๒

วิวัฒน์ เอี่ยมไพบรวัน, ๗๒ ปี แห่งพัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย : สภาวะความล้มเหลวในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย, วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๗)

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ดุสิตธานีศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตยแห่งแรกของไทย กรุงเทพมหานคร กันยายน ๒๕๕๔

สื่อการศึกษาออนไลน์ วิชารัฐศาสตร์ทั่วไป มหาวิทยาลัยรามคำแหง (<http://e-book.ram.edu/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=PS103>)

การเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (<http://elearning2.utcc.ac.th>)

รศ. วิทยากร เชียงกุล, แนวทางสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (<http://www.kpi.ac.th>)

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย ปาฐกถา ๑๔ ตุลา ประจำปี ๒๕๕๓

ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ, ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ (<http://www.oknation.net/blog/AnusornTamajaiEconomics>)

นิภาพรรณ เจนสันติกุล, โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความเป็นพลเมือง วารสารศิลปศาสตร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖

ปาริชาติ เทพอาร์ักษ์, สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล รากฐานสังคมอยู่เย็นเป็นสุข, วารสารเศรษฐกิจและสังคม มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๐

วิศรุตฯ ทองแถมแก้ว, สิทธิชุมชน : คุณค่าของท้องถิ่นสู่การสร้างคุณภาพสังคม บทความในหนังสือเรื่องคุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตยไทย, การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๒

บทความจาก <http://www2.ect.go.th> บทที่ ๖ รูปแบบการปกครอง

ชลวิทย์ นิโครธานนท์, ปัญหาทางกฎหมายบางประการของคณะรัฐมนตรีรักษาการ, วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๐

รศ. รุจิรา เตชางกูร, สื่อการศึกษาวิชาการเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันตก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กฤษฎา แก้วเกลี้ยง, ประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน บทความในหนังสือเรื่องคุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตยไทย, การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ ๑๒